AMPLIACIÓ DEL SUBJECTE

Sexes, gènere i altres parauletes: algunes nocions per comprendre les biografies de les dones, adolescents i nenes amb experiència vital trans

Aitzole Araneta

Il·lustració: Eduardo Luzzatti

> “Potser no soc jo una dona?” Sojourner Truth, 1851

D’un temps ençà, s’està forjant un debat sobre els drets de les dones i nenes amb experiència vital trans sobre la seva existència i legitimitat en el marc de les negociacions per a l’aprovació d’una llei estatal integral trans. La llei vigent des de fa més de 14 anys és la Llei 3/2007 reguladora de la rectificació registral de la menció relativa al sexe de les persones —al seu dia, la mal anomenada *Llei d’identitat de gènere*— que regula (únicament i exclusivament, i és per això que no es tracta d’una llei integral) el canvi de la menció de sexe als documents oficials com el DNI, per a la qual cosa exigeix ser major d’edat i de nacionalitat espanyola. A més, requereix una certificació externa en forma de diagnòstic de trastorn mental emesa per una o un psiquiatre o psicòleg clínic i dos anys de tractament

mèdic —gairebé sempre hormonal— que sol produir una infertilitat induïda.

Reconèixer certes dones com a subjectes de drets partint de diagnosticar la seva identitat com un trastorn mental i sotmetre-les a un procés mèdic obligatori, vulguin o no vulguin, no sembla la manera més assenyada de fer-ho, tal com ho estan expressant multitud d'organismes internacionals en matèria de drets humans.

La proposta de modificació de la Llei catalana 5/2008 del dret de les dones a erradicar la violència masclista suposa una fita, en emparar, per primera vegada, aquestes dones, adolescents i nenes sota la seva protecció, ampliant a més les formes de violència que apareixien recollides en el text original. Un avenç necessari, ja que s'estaven produint fets pels quals aquestes dones, adolescents i nenes seguien sent vulnerables. A partir d'ara, a Catalunya, seran reconegudes com a subjectes de dret, mentre que abans eren excloses *de facto*.

> Reconèixer certes dones com a subjectes de drets partint de diagnosticar la seva identitat com un trastorn mental no sembla la manera més assenyada de fer-ho

Tanmateix, la violència més comuna i transversal en les seves vides —la negació que són dones— ha trobat un caldo de cultiu i un clima social d'ignorància i desconeixement pel qual les seves vides estan sent distorsionades. La població es troba desorientada, amb paraules i conceptes que es repeteixen constantment amb significats diferents, i en una disputa permanent sobre el sentit de termes com "home", "dona", "sexe" o "gènere". La divulgació de l'aportació de la ciència sexològica pot aclarir gran part d'aquest debat que s'està construint amb peus d'argila.

Repensant el concepte de sexe i gènere

La idea de *sexe* té milers d'anys, i va ser utilitzada per aquells primers filòsofs grecs (*El convit*, de Plató), per als quals "*sexus*", "*sexare*" significa "cort", "diferenciar", "separació". En definitiva, allò que fa referència al que ens fa diferents dels altres i, per tant, a la nostra identitat. Es tracta, per tant, del "sexe que som", més que el "sexe que tenim" (genitals, cromosomes), o el "sexe que fem" (pràctiques genitals).

Quin rol juguen els genitals i els cromosomes (als quals discursivament s'ha reduït aquesta "biologia") en aquesta identitat? Algun paper hi tenen, però no tot: els genitals (paraula també provinent del "*genus*", del llatí) són aquells òrgans que poden facultar la generació d'altres generacions; aquests ja rebien un nom diferent del concepte "sexe". I els cromosomes no van ser observables fins a la invenció dels microscopis.

Per tant, aquesta idea que genitals i cromosomes mostren la "veritat biològica" del *sexe* no

pot ser certa, i aquí hi entren en joc les vides de, entre d'altres (però no només), les persones que es troben en una situació de transsexualitat.

El sexe no és, per tant, un concepte merament biològic. Admetent que estem conformats tant per l'aspecte biològic com pel psicològic i el social/cultural —ja que tots aquests àmbits transcorren en la vida de les persones de manera interrelacionada i en constant interacció— es pot ressaltar que el sexe és, sobretot, i, abans que res, biogràfic. I que, encara que aquesta biografia estigui delimitada per l'aspecte biològic (com també pel psicològic i el social, que no es poden separar en les vides de ningú), l'àmbit biològic va molt més enllà de genitals i cromosomes.

> El sexe no és un concepte merament biològic. El sexe és, sobretot, i abans que res, biogràfic

Com podem definir el sexe biogràfic? Doncs de la mateixa manera en què una dona que viu en una societat occidental omple de significat la seva identitat partint dels fets que ocorren en la seva vida, de manera diferent de la que ho farà una altra dona en un país com l'Iran o l'Índia, o en una comunitat o tribu de l'Àsia o del Pacífic.

El terme *gènere* —també del llatí *genus*— és un terme tècnic específic de l'àmbit de les ciències socials que al·ludeix al conjunt de característiques diferenciades que cada societat assigna a homes i a dones. Per tant, parlar de gènere vol dir referir-se als rols socialment construïts, comportaments, activitats i atributs que una societat considera com a apropiats per a homes i dones.

Vet aquí, per tant, la clau: si els sexes fan referència a allò que som i que ens diferencia dels altres, la nostra dimensió sexuada es referirà a aquesta identitat, més que a la imposada i modelada per les normes socials. Repensar el gènere suposa analitzar en una cultura tots aquests elements que, sens dubte, quan no disposen de la flexibilitat que els individus necessiten per expressar-se, es converteixen en repressors i oculten la realitat de les persones, que ha de ser, en definitiva, la que prevalgui. El gènere és, per tant, un instrument d'anàlisi que ens permet identificar les opressions, però en cap cas és l'origen de la identitat, ja que, com demostren les vides de les persones amb experiència vital trans, la identitat, per molt afany i programes de reconducció que s'apliquin, no pot ser imposada.

En realitat, el debat sobre què ens fa ser qui som no té una conclusió definitiva. "Qui soc?" és una de les grans preguntes de la humanitat. "Què ens fa ser qui som?". No tenim resposta a aquesta pregunta, ni s'ha inventat cap tecnologia per tal que la resposta la tingui algú aliè a la mateixa persona. Molt probablement hi ha múltiples causes que interactuen entre elles.

Tanmateix, una cosa que sí que sabem, o que saben les múltiples disciplines que estan investigant sobre aquesta qüestió, és que la divisió biologia/cultura és fictícia, ja que la

nostra dimensió sexuada està construïda per ambdós aspectes, que actuen en la vida de les persones en permanent interacció, i no és possible separar-les com els grills d'una taronja, de la mateixa manera que no podem dividir qui som en "allò biològic" i "allò cultural". El reduccionisme biològic de genitals i cromosomes no inclou tothom, ni tampoc ho fa la identitat basada en el gènere (el que es tradueix en un "desig de ser", en un "sentiment de ser" que no podem explicar d'on procedeix). És hora, per tant, de plantejar un canvi de paradigma que superi el ja anquilosat sistema sexe/gènere.

> La divisió biologia-cultura és fictícia, ja que la nostra dimensió sexuada està construïda per ambdós aspectes

Es pot concloure, per tant, que les persones amb aquesta experiència biogràfica trans SÓN dones, SÓN homes, des del mateix moment en què viuen i vivim com a tals, i que no es tracta d'un "desig" o d'un "sentiment de creure ser", o no almenys d'una manera diferent de la d'aquells que no es troben en situacions de transsexualitat. A les persones no trans no se'ls qüestiona el seu desig o el seu sentiment, que existeix igualment.

La noció de la intersexualitat com un continu dels sexes

La *intersexualitat* és un concepte clau que, trencant amb l'esquema de "genitals i cromosomes", pot ajudar-nos a fer aquest salt paradigmàtic que ens faci entendre la biografia sexuada de les persones en aquesta situació de transsexualitat: ens sexuem al llarg de tota la nostra existència, conformant-nos com a subjectes sexuats, de manera que la superació de les desigualtats ha de passar inevitablement per la comprensió de les diferències, per valorar-les; no negar-les ni considerar-les parcialment. La comprensió d'aquestes diferències és el que ens portarà a l'abandonament del "dimorfisme/binarisme" sexual, des del qual se'ns presenta "allò femení" com a exclusiu de les dones davant "d'allò masculí" com a exclusiu dels homes, i el fet de "ser dona" enfrontat al fet de "ser home", com dues realitats estanques i oposades. Cal passar, doncs, a valorar-les com un continu sexual.

La intersexualitat ha de ser entesa, per tant, més enllà del reiteratiu reduccionisme genital i cromosòmic amb què aquesta paraula és simplificada per tornar a parlar, una vegada més, només de genitals i cromosomes barrejats o "ambigus". Així és com s'utilitza generalitzadament aquesta paraula per referir-se a l'antiga noció "d'hermafroditisme". O tal com la definia Magnus Hirschfeld a començaments del segle XX: "al costat de característiques purament masculines i femenines també n'hi ha d'altres que no són ni masculines ni femenines, o més ben expressat, són tant masculines com femenines. Però el fet que aquesta suma de característiques no condiciona la completa igualtat dels sexes està fora de tot dubte: els sexes poden ser d'igual valor o tenir els mateixos drets, però sens dubte no són iguals" [1].

És per això que és encertat utilitzar la partícula "trans" com un adjectiu, més que no pas

com un substantiu: és a dir, utilitzar el llenguatge de manera estratègica i parlar *d'experiències vitals, situacions o condicions trans*, deixant de banda l'expressió "aquesta persona és trans". Les dones, adolescents i nenes no són "trans" *per se*, són dones, adolescents i nenes i, per tant, "trans" serà una partícula que adjectivi més que substantivi i es converteixi en l'única característica rellevant. I és aquesta mateixa reflexió —que els genitals i els cromosomes no són en cap cas allò que ens dona identitat de forma exclusiva, s'estigui o no en una situació/condició trans— la que fa que afirmi que "allò trans" és un conjunt de caràcters sexuats, més que no pas una identitat.

Des d'aquesta noció de la intersexualitat com un continu dels sexes, les dones, adolescents i nenes trans posen en relleu que no han d'esperar a res per ser el que ja són (ni operacions ni hormones), i que no desitgen ser una altra cosa, sinó el que ja són. Que no tenen cossos d'home habitats per ànimes de dona (perquè, encara que tinguin certs caràcters masculins, són cossos de dona, ja que cada un d'ells és el cos d'una dona), ni són cossos d'homes que volen ser dones, ni tampoc uns cossos que "no són els seus". Per tant, proposo desterrar aquestes maneres de referir-se a les seves identitats (és a dir, als seus sexes) i als seus cossos.

> La intersexualitat ha de ser entesa més enllà del reiteratiu reduccionisme genital i cromosòmic amb el qual aquesta paraula és simplificada

Per això són tan importants les definicions i els continguts amb els quals omplim les paraules, tant en els debats teòrics com en el món jurídic, ja que les definicions i les paraules legislen les realitats concretes. A més, és important fer aquesta educació dels sexes, aquesta pedagogia necessària per referir-nos a les vides de les dones, adolescents i nenes en situacions trans, de manera que no neguem qui són ni distorsionem les seves biografies. I, per fer-ho, què millor que començar a educar i a celebrar tots aquests coneixements no reconeguts, i celebrar també el fet de saber qui som.

Algunes recomanacions per continuar aprofundint

És per això, que, finalment, recomano els materials del projecte *Nenes i nens*, per utilitzar-los de manera didàctica a l'hora de començar a explicar a les aules aquestes realitats vitals trans:

- Per a professionals de l'educació, especialment de l'àmbit infantil i juvenil, recomano *Nenes i nens: projecte d'educació sexual bàsica*, que consisteix en un llibre, un joc de targetes i una unitat didàctica (aquesta última es pot descarregar gratuïtament des del web) per utilitzar a casa o a l'aula amb els infants.

- Per poder entendre, sentir i empatitzar amb les històries de famílies amb menors en

situacions trans, feu un cop d'ull al treball *Tránsitos. Comprender la transexualidad infantil y juvenil a través de los relatos de madres y padres* [2].

- Per aprofundir i formar-se en els conceptes per referir-nos a aquestes realitats, vegueu l'article *Términos, conceptos y reflexiones para una comprensión sexológica de la transexualidad* [3].

I, per acabar, un missatge positiu per a tothom qui s'apropa a aquest article buscant saber com fer intervencions adequades amb dones, adolescents, nens i nenes amb vides trans. El sol fet de voler-se formar i informar-se indica que ho sabreu fer molt bé. Perquè quan hem vist, viscut i après tant, no podem no saber.

REFERÈNCIES

1 — Llorca, Ángeles (1996). *La teoria de intersexualidad de Magnus Hirschfeld: los estados sexuales intermedios* [disponible en línia]. Anuari de sexologia, núm. 2. Consulta: 7 de juny de 2021.
2 — Mayor, Aingerou (2020). *Tránsitos. Comprender la transexualidad infantil y juvenil a través de los relatos de madres y padres*. Ed. Bellaterra.
3 — Landaroitajauregui, José Ramón (2000). *Términos, conceptos y reflexiones para una comprensión sexológica de la transexualidad.* Anuari de sexologia, núm. 6 [disponible en línia]. Consulta: 7 de juny de 2021.

Aitzole Araneta
Aitzole Araneta és sexòloga per la Universitat d'Alcalá de Henares (UAH) i ha cursat estudis interdisciplinaris de gènere a la Universitat Autònoma de Madrid. En l'actualitat és tècnica d'igualtat de l'Ajuntament de Pasaia, en serveis especials des que és candidata a alcaldessa de Donostia, i la primera persona transsexual a ser-ho per una capital de l'Estat. Ha estat conferenciant per a diverses universitats, organismes nacionals i internacionals. També ha estat formadora en educació dels sexes i articulista en nombroses publicacions. Va formar part, com a experta, del grup de treball sobre la nova llei integral de transsexualitat estatal, i ha comparegut com a tal en la reforma de la llei integral de transsexualitat basca. També va formar part, durant vuit anys, d'un grup de treball que ha consultat l'Organització Mundial de la Salut (OMS) en el procés de revisió del catàleg de malalties sobre la qüestió de les condicions de transsexualitat. Com a activista, ha participat en diversos moviments socials i col·lectius, i és la impulsora del moviment per la despatologització trans de la Xarxa per la Despatologització de les Identitats Trans i de la campanya internacional "Stop Trans Pathologization". És autora de diverses publicacions: entre les més recents destaquen el pròleg del llibre *Tràsits* (Bellaterra, 2020) i el capítol sobre el qüestionament de les persones en condició de transsexualitat del llibre *Transfeminismo o barbarie* (Kaótica Libros, 2020).